

Олійников В. А.

Київська православна богословська академія

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗВЕРТАНЬ У ВИСЛОВЛЕННЯХ СТВЕРДЖУВАЛЬНОЇ / ЗАПЕРЕЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ БОГОСЛУЖБОВИХ ТЕКСТІВ (АКАФІСТІВ) УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ)

У статті проаналізовано функції звертань у висловленнях стверджувальної / заперечної модальності, дібраних із богослужбових текстів (акафісти) Української православної церкви. Зокрема, увагу зосереджено на вивченні функціонування грамема акцентованого адресата мовлення – нейтралізованого потенційного суб'єкта, ототожнювального полісемантичного вокатива й адресатно-предикатно-суб'єктного вокатива. Описано ствердження / заперечення як складник категорії синтаксичної модальності. Досліджено засоби експліцитного вираження заперечної модальності в загальнозаперечних і частковозаперечних конструкціях. Засвідчено, що загальнозаперечний та частковозаперечний зміст характерний для структур із маркерами грамеми акцентованого адресата мовлення – нейтралізованого потенційного суб'єкта дії та грамеми адресата з ототожнювальною функцією, натомість вокативні речення з адресатно-предикатно-суб'єктним компонентом мають тільки частковозаперечний вияв.

Ключові слова: *категорія синтаксичної модальності, ствердження / заперечення, загальнозаперечні й частковозаперечні структури, грамеми категорії звертання.*

Постановка проблеми. Висловлення стверджувального й заперечного значень і зараз привертають увагу лінгвістів своєю різнобарвною та складною системою засобів вираження, багатогранною семантикою, широкими функційними можливостями. Дослідження синтаксичної організації структур зі звертанням, його функційно-семантичної специфіки, первинних і вторинних формально-синтаксичних виявів, комунікативного членування висловлень зі звертаннями свідчать про прагнення науковців сформулювати повноцінну дефініцію зазначеного поняття. Уважаємо, що студіювання ствердження / заперечення як складника категорії синтаксичної модальності за умови залучення недостатньо лінгвістично дослідженої джерельної бази – богослужбових текстів (акафісти) Української православної церкви – поглибить теоретичні відомості як про категорію звертання, так і про міжривневу надкатегорію модальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві відомі декілька поглядів на місце речень зі стверджувальною й заперечною семантикою в категорійній системі мови. Не визнавали модальне значення ствер-

дження / заперечення М. Грепл, О. Мельничук та ін. Зокрема, О. Мельничук постулював: «Немає підстав відносити до зовнішньосинтаксичної сфери протиставлення ствердного і заперечного значень у загальній семантиці речень. Обидва ці значення входять до основного змісту речень, які водночас можуть належати до будь-якого різновиду модальності – розповідної, питальної, спонукальної і т. д.» [17, с. 18]. М. Грепл писав, що «до модальності фактично не зараховують ствердження і заперечення» і «<...> лише в деяких випадках ствердження й заперечення мають модальне значення» [6, с. 300]. Н. Костусяк, не підтримуючи таку позицію, розтлумачує: «Стверджувальна й заперечна форми висловлення уточнюють інші модальні значення. Наприклад, структури з розповідною модальністю репрезентують намір мовця передати співрозмовникові об'єктивну інформацію про дію, процес, стан, що реально існують чи не існують, відбудуться або не відбудуться в майбутньому. У такому разі форми їхньої реалізації можуть збігатися або бути відмінними» [8, с. 135]. До категорійної сфери відносять модальне значення ствердження й заперечення М. Баган, О. Кардашук, О. Кобриня,

О. Куш, А. Паславська й ін. На думку М. Баган, заперечення має полістатусний характер, оскільки воно є поняттєвою категорією релятивного типу, однією з модусних категорій, комунікативно спрямованою й когнітивною категорією [4, с. 313]. А. Паславська вважає мовне заперечення універсальною семантичною категорією, основу якої формує значення протилежного [10, с. 15]. Проте в ракурсі категорійної граматики усталена дефініція аналізованого поняття досі не сформована. Деякі науковці (М. Піпченко, О. Сиротініна, Н. Шведова) обґрунтовують наявність окремих, хоча й пов'язаних між собою, синтаксичних категорій ствердження й заперечення. Наприклад, у праці М. Піпченка знаходимо, що за характером стосунку до дійсності речення поділяються на стверджувальні й заперечні [16, с. 87]. За концепцією Н. Костусяк, модальне значення ствердження / заперечення репрезентує одну граему, яка належить до складу категорії синтаксичної модальності. За такої умови передусім варто зважати на виразний комунікативний акцент та суб'єктивне спрямування, адже функційну спеціалізацію зазначеної граеми визначає здатність реалізувати інтенцію мовця [8, с. 134]. Уважаємо міркування Н. Костусяк перспективним й аргументованим.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз функційного навантаження звертань у висловленнях стверджувальної / заперечної модальності, засвідчених у богослужбових текстах (акафісти) Української православної церкви. Відповідно до мети, потрібно розв'язати такі **завдання**: описати ствердження / заперечення як складник категорії синтаксичної модальності; дослідити засоби експліцитного вираження заперечної модальності в загальнозаперечних і частковозаперечних конструкціях; проаналізувати функціонування зазначених конструкцій у висловленнях із маркерами граеми акцентованого адресата мовлення – нейтралізованого потенційного суб'єкта дії (далі – Гр. 2), граеми ототожнювального полісемантичного вокатива (далі – Гр. 3), граеми кличного однокомпонентного речення як конденсата суб'єктно-предикатної структури (далі – Гр. 4).

Виклад основного матеріалу. Із погляду граматики нового типу, головним акцентом якої є спрямування на цілісність концепції граматичного ладу української мови, модальність ствердження / заперечення визнають граемою категорії синтаксичної модальності, що надає основному змісту речення граматично оформленого значення ствердження або заперечення дії, процесу чи

стану, є носієм додаткових суб'єктивних конотацій мовленнєвого акту й має специфічні формальні засоби експлікації [7, с. 102; 8, с. 133–141]. Отже, основною ознакою висловлень зі значенням ствердження / заперечення виявляється відповідність / невідповідність повідомлюваного об'єктивній дійсності. У такому разі кожне авторське висловлення передбачає, за словами І. Смушинської, модальну рамку «я бачу / знаю / вважаю, що <...>» [15, с. 13]. Відповідно до значення та функційно-комунікативної сутності, модальна семантика ствердження / заперечення зреалізована у стверджувальних і заперечних структурах. За допомогою стверджувальних конструкцій мовець виражає істинність, на його думку, того, що існує в об'єктивному світі, напр.: *Жоно, це син Твій* (А. 1.12 – Акафістник. – Т. № 1. – Акафіст № 12) (Гр. 2); *Подателю світла, Ти як сонце засяяв на третій день із гробу і все просвітив світлом істинного богопізнання* (А. 1.1) (Гр. 3); *О всехвальна Мати, що народила Найсвятіше Слово! Прийми нині наше приношення <...>* (А. 1.5) (Гр. 4). Доречно згадати слушне зауваження Є. Бенвеніста, який так характеризує функцію ствердження наявності, існування чогось: «До граматичного зв'язку, що об'єднує члени висловлення, імпліцитно додається «це є!», яке встановлює зв'язок між мовним рядом і дійсністю» [5, с. 170]. Призначення заперечних побудов полягає в спростуванні певної інформації про факти позамовної дійсності, які, знову ж за міркуванням мовця, не є істинними, напр.: *Проповідники велемовні не можуть достойно прославити боріння твої, славний добропобіднику* (А. 1.16) (Гр. 2); *Ісусе, любове недослідима, тим, що розіп'яли Тебе, у гріх не поставив* (А. 1.4) (Гр. 3); *О преблаженні угодники Божі, всі святі, що стоїте перед престолом Пресвятої Тройці і насолоджуєтесь невимовним блаженством! Ось нині, в день загального вашого торжества, милостиве спогляньте на нас <...>* (А. 2.15) (Гр. 4). Подані приклади демонструють, що у стверджувальних формах стверджено виражену присудком ознаку підмета, натомість у заперечних – заперечного змісту здатна набувати не тільки виражена присудком ознака підмета, а й ознака, властивість будь-якого іншого другорядного члена речення. З огляду на виявлений факт заперечні структури прийнято поділяти на загальнозаперечні й частковозаперечні.

Загальнозаперечні побудови формують частки *не, ні* як основний засіб експліцитного вираження заперечної модальності в українській мові. Ужи-

ваючи названі частки, які перебувають у препозиції до присудка у двоскладному реченні, мовець виражає повне заперечення ознак і властивостей підмета, маркованих присудком. Заперечні маркери можуть функціонувати й при головному члені односкладного речення. Напр.: *Милостивий, не послухав я голосу Твого і не підкорився Писанню Твоєму* (А. 3.13) (Гр. 2); *Ісусе, Ти не допустив, щоб явилися легіони ангелів на Твій захист* (А. 2.3) (Гр. 3).

Загальнозаперечну модальність також виражають структури, які Н. Костусяк вважає модифікацією речень зі значенням буття [8, с. 138]. Заперечну модальну семантику цих висловлень програмує предикат *нема* (*не було, не буде*), що позначає відсутність особи чи предмета. У валентній зоні аналізованого предиката перебуває суб'єкт, морфологічно представлений найчастіше безприйменниковим, рідше прийменниковим родовим відмінком, а також об'єкт, що має значення відсутнього предмета володіння, належності. У формально-змістовому плані загальнозаперечні побудови корелюють, як зазначає Н. Костусяк, із двоскладними стверджувальними реченнями, предикат яких має значення існування, наявності (*є, був, буде*) [8, с. 137], напр.: *Твоя свята ікона є покровом і стіною для міста Києва, Царице і Владичице* (А. 3.9) (Гр. 2); *Милостивий, <...> і немає мені спасіння <...>* (А. 3.13) (Гр. 2); *Милостивий, Ти є Сотворитель мій* (А. 3.13) (Гр. 3); *<...> немає такого друга і предстоятеля, захисника і поборника, як ти, святий Ангеле* (А. 2.10) (Гр. 3); *<...> ти ж, богомудрий Феодосію, тоді був поставлений ігуменом Видубицької обителі* (А. 3.15) (Гр. 3); *Богомерзотними солодоцями і хвилюваннями ти не був переможений, преподобний отче наш Феодосію* (А. 1.20) (Гм. 3); *Увесь був на землі і неба зовсім не покидав, Ти, Неосяжний* (А. 1.3) (Гр. 3); *Я не був при смерті твоїй, <...> не зміг востаннє поцілувати сивини твоєї, отче мій* (А. 2.16) (Гм. 2).

Науковці виділяють і зараховують до абсолютної периферії побудови, в яких, за висновком О. Межова, «заперечний предикат *ні* вимагає у суб'єктній позиції родового відмінка, який корелює з називним суб'єкта існування (наявності) за трансформації речень» [9, с. 108]. І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська називають такі побудови *ні-генітивними* варіантами *нема-генітивних* модифікацій речень буття [14, с. 277]. Проте в нашій джерельній базі структури такого зразка не засвідчені.

Частковозаперечні синтаксичні одиниці містять заперечення того, що позначене підметом чи другорядним компонентом. О. Пешковський констатував: «Тільки заперечення, яке стоїть перед присудком, робить усе висловлення заперечним, заперечення, що стоїть при іншому будь-якому члені, не порушує загального ствердного змісту висловлення» [13, с. 387]. Формальний показник – негатор *не* може функціонувати як окремий компонент і як структурний компонент лексеми – префікс: *Господи, не тільки ноги, але і руки, і голову* (А. 2.12) (Гр. 2); *Ісусе, Ти прийшов закликати не праведних, але грішних до покаяння <...>* (А. 2.3) (Гр. 3); *преблаженні отці, ви багатьох привели від рабської неволі гріховної до солодкої свободи духу* (А. 1.20) (Гр. 3); *Ісусе, <...> Ти послав невидимо Твоїх ангелів для звершення Божественного Тайнства* (А. 2.3) (Гр. 3); *О Пресвята, Животворча, нероздільна і вседіяльна Тройце, Отче, Сину і Душе, єдиний істинний Боже і Творче наш! Нинішню нашу прийнявши подяку, пішли нам <...>* (А. 1.2) (Гр. 4). Префіксальне маркування заперечного змісту пов'язане також із низкою інших питомих (*без-* (*обез-*), *зне-*, *ні-* (*ані-*), *недо-*, *проти-*) та іншомовних (*а-*, *анти-*, *дис-*, *ір-*, *контр-*) морфем. Подекуди таке функційне призначення виконують прийменники, передусім *без* і *поза*. Напр.: *Проповідується і всюди прославляється ваше, преподобні отці, богоугодне і безмовне життя* (А. 1.20) (Гр. 2); *Милостивий, прикрасив я ідола плоті моєї одежею скверних помислів, зневаживши внутрішню богообразну скіню* (А. 3.13) (Гр. 2); *Милостивий, лежу нагим без чеснот і соромлюся* (А. 3.13) (Гр. 2).

Іноді в реченнях, модельованих предикатом із часткою *не*, може функціонувати субстантив з аналітично чи синтетично оформленими *ні* (*ані*) або його функційними еквівалентами, що свідчить про наявність засобів із загальнозаперечним і частковозаперечним значеннями. На переконання Н. Костусяк, у такому разі негатор *не* набуває статусу головного граматичного маркера заперечення, а *ні* (*ані*) та його синонімічний відповідник доцільно трактувати як мовну одиницю, що посилює, увиразнює зазначену семантику [8, с. 138], напр.: *Милостивий, ні мандрівника, ні подорожнього не ввів під покров свій, <...> тому і ридая <...>* (А. 3.13) (Гр. 2); *Бо не маємо ні іншої помочі, ні іншого заступництва, ні втіхи, тільки Тебе, о Мати всіх скорботних і обтяжених!* (А. 1.8) (Гр. 3); *<...> і не відходять ні з чим, Пречиста, від невпиваної чаші Твоїх Божественних дарувань* (А. 2.9) (Гр. 2); *Ніщо не відлучить*

мене від любови Твоєї, **Христе** (А. 3.19) (Гр. 2); *Красномовці суємудрі не можуть сказати нам, як розплавлене олово не обпало твоєї гортані і ніякої іншої шкоди не вчинило, мученику **Воніфатію*** (А. 3.21) (Гр. 2); *Бо ми через беззаконня наші не можемо підняти очей до висоти небесної, ні піднести голосу моління до Його в Божестві неприсутньої слави, серцем скрушеним і духом смиренним тебе, заступнику милостивий перед Владикою і молитовнику за нас грішних, закликаємо <...>* (А. 1.16) (Гр. 3).

Н. Костусяк звертає особливу увагу на речення, що мають формальні маркери заперечення, проте за умови подвійного вживання негатора *не* (ні) експлікують семантику ствердження [8, с. 138]. Під впливом певного контексту формальна наявність заперечення не вносить «компонента заперечної семантики» [11, с. 193], і первинна семантика «набуває здатності реалізувати інтенсивне ствердження» [12, с. 94]. Проте побудови такого зразка в аналізованій літературі відсутні.

Як відомо, у сучасній українській літературній мові стверджувальний та заперечний модальний зміст реалізують членовані та нечленовані синтаксичні одиниці. У богослужбових піснеспівах нечленовані конструкції не засвідчені.

Далі, узявши за основу богослужбові тексти (акафісти) Української православної церкви, докладніше зупинимося на особливостях функціонування в них маркерів графем категорії звертання в межах стверджувальних і заперечних структур.

Висловлення з маркерами графемі акцентованого адресата мовлення – нейтралізованого потенційного суб'єкта дії – можуть структурувати як загальнозаперечні, так і частковозаперечні конструкції. Присудок у загальнозаперечних побудовах засвідчений в особово-числових формах теперішнього часу й родових виявах у минулому часі, напр.: теперішній час – *Спів молитовний не змовкає біля мощей твоїх, **святителю Феодосію*** (А. 3.15); ***Благодатна Богородице, не утаємничуємо** щедрот Твоїх <...>* (А. 3.1); *Проповідники велемовні риторськими своїми язиками не можуть оспівати велич твоїх жахливих страждань, **о Варваро*** (А. 1.18); минулий час – ***Милостивий, не покрив** я сорому ближнього* (А. 3.13); *<...> але не впала у відчаї у милосердя Твоє, **Спасемій*** (А. 3.25); *Силою молитви твоєї, **предивний пророче**, воістину закрилося Небо і не посилало дощу три роки і місяців шість <...>* (А. 2.11). В аналізованому матеріалі немає прикладів із присудками-дієсловами в майбутньому часі, у формі

другої особи однини й множини теперішнього часу та в множині минулого часу.

У корпусі дослідницького матеріалу присуток, що формує загальнозаперечну конструкцію у висловленнях з ознаками графемі акцентованого адресата мовлення – нейтралізованого потенційного суб'єкта дії, може мати декілька варіантів вияву. Найчастіше це простий дієслівний присудок, напр.: ***Господи Боже наші, у душі, душі і тілі нашому причасному скінію на Своє вселення благо зволив заснувати і не допустив остаточно гріхом зруйнуватися їй у нас*** (А. 1.2); ***Ісусе, Твоя любов не холоне*** (А. 3.24); наявні речення зі складеним дієслівним і зі складеним іменним присудками, напр.: ***Красномовний язик велемовців не може достойно оспівати Твій Милостивий образ, **о Діво і Мати Владики***** (А. 3.7); *<...> однак цим не були напоумлені, **нечестиві** <...>* (А. 1.19). Ускладнені різновиди складеного дієслівного присудка й складеного іменного присудків, які організують аналізовану конструкцію, не вживаються в акафістах.

Функціонування частковозаперечних конструкцій у реченнях з ознаками графемі акцентованого адресата мовлення – нейтралізованого потенційного суб'єкта дії – пов'язано як з експліцитно синтаксично вираженими показниками заперечення, так і словотвірними, напр.: ***Цими ж, **Пречиста**, даруваннями, а не хворобами і скорботами, життя наше до спасіння приводиться*** (А. 1.9); ***Господи Боже наші, Отець покликав нас із небуття*** (А. 1.2); ***Предвічний Царю віків і Господи, всього творіння видимого і невидимого Сотворителю, Йому ж у Святій Тройці славимому поклоняється всяке коліно небесних, земних і підземних*** (А. 1.2); ***Ті, що різноманітними недугами хворіють, **о Всецарице**, від святої Твоєї ікони несподівано цілення отримують*** (А. 2.6); ***Співи всілякі похвальні є ніщо порівняно з багатством чудес твоїх, **Архістратиге Божий***** (А. 1.10); ***Тому, **Господи**, <...> оспівую Твоє невимовне довготерпіння, величаю незбагненне приниження, славлю Твою безмірну милість*** (А. 1.4); ***І з безплотним голосом бачачи Твоє втілення, **Господи**, здивувався й стояв*** (А. 1.5); ***Слова життя Твого зневаживши, **Господи**, з волі серця мого ходила від самої юності моєї аж до цього дня*** (А. 3.25). Різноманітні приклади ілюструють уживання префіксів *не-*, *без-*, *зне-* зі значенням часткового заперечення графемі залежних членів речення, виражених іменником, займенниковим словом, прикметником, віддієслівним прикметником, прислівником, віддієслівним прислівником.

Висловлення з маркерами грамеми ототожнювального полісемантичного вокатива також можуть формувати як загальнозаперечні, так і частковозаперечні конструкції. Присудок у загальнозаперечних побудовах модельований формами теперішнього, майбутнього та минулого часів, напр.: теперішній час: <...> *я не маю іншої помічі, крім Тебе, <...> о Богоматі* (А. 1.7); *Благодаттю і щедротами Твоїми, всемилосердна Владичице, не залишаєш Ти християн православних* (А. 2.8); *Красномовство всяке земнородних не може достойно похвалити тебе, Іоане богохвальний* (А. 1.11); *Голосами людськими не можемо достойно прославити Тебе, Богородице* (А. 3.1); *Красномовці багатослівні не можуть достойно прославити тебе, славна мученице Христова* (А. 3.20); майбутній час: *Не залишу тебе, господарю мій любий <...>* (А. 2.16); минулий час – *Бачачи гоніння нечестивих на християн, ти не побоявся підступів їхніх і мук, богомудрий* (А. 1.17); *Спасати бажаючи душу свою, про тіло ти не дбала, свята Варваро* (А. 1.18); *Бурі гріховні тебе не потопили, і хвилі пристрастей тебе не покрили, мученику Христів* (А. 3.21).

Корпус дослідницького матеріалу засвідчує, що присудок у загальнозаперечних конструкціях із маркерами грамеми адресата з ототожнювальною функцією може бути простим дієслівним, напр.: *Ти ж, всеблага Тетяно, не убоюлася страху людського* (А. 3.20); *Так і ти, мученику Воніфатію, не загубив себе* (А. 3.21); складеним дієслівним, напр.: *Красномовці багатослівні своїми риторськими язиками не можуть достойно висловити похвалу тобі, Юрію* (А. 1.17). Приклад зі складеним іменним присудком є одиничним (наведений на початку статті). Ускладнені моделі складеного дієслівного присудка й складеного іменного присудків в аналізованих конструкціях з акафістів не вживаються.

У реченнях зі значенням часткового заперечення й засобами експлікації грамеми ототожнювального полісемантичного вокатива функціонують синтаксично виражені показники заперечення, напр.: *Пісні Пресвятій Тройці ти воздав більше за інших, святий великомученику Юрію, не тільки словом і розумом <...>* (А. 1.17); *Господи мій, Господи, Ти прийшов не праведних спасти, а грішних <...>* (А. 2.4); а також словотвірні, напр.: *Ти дорікав їм, Спасе, за невір'я та жорстокість серця* (А. 1.1); *Господи Боже наш,*

Ти єдиний маєш безсмертя і живеш у світлі неприступнім (А. 1.2); *Силою Вишнього, дарованою тобі, і великим терпінням твоїм знесилив ти мучителів зухвалість, мужній переможцю* (А. 1.16); *Неосяжний і Всеблагий Душе, Джерепо освячення, Ти одягнув Пречисту Діву Марію в сліпуче і неприступне сяння Твого Божества* (А. 2.2); *Обитель твоя, маючи твою чесну голову як безцінний скарб, богомудрий страсотерпче, радістю переповнюється і любов'ю оспівує дану тобі від Бога благодать зцілення* (А. 1.16); <...> *на ньому ж ти, мудра діво, нерухомо стояла і Ісусу Христу, що укріплював тебе, пісню співала* (А. 1.18); <...> *ти ж, Юрію, ніскільки не сумніваючись, співав Тому, Хто є Богом не мертвих, а живих* (А. 1.17). Частина не як основний лексико-граматичний засіб вираження заперечення, заперечні префікси не-, без-, зне- здатні реалізувати часткове заперечення другорядних членів речення, виражених іменниками, питальними займенниковими словами, прикметниками, прислівниками, зокрема й віддієслівними.

Часткове заперечення у вокативних реченнях оформлює префікс не-, напр.: *О Жениху Безсмертний, що опівночі гріха і невіри грядеш з Небес із ангелами судити весь світ. Відкрий двері <...>* (А. 3.24); *О великий апостоле, євангелісте громогласний, Богослове і тайновидче невимовних одкровенъ, дівственнику і улюблений наперснику Христів Іоане! Прийми нас грішних <...>* (А. 1.12).

Висновки і пропозиції. У богослужбових піснеспівах засвідчені стверджувальні й заперечні висловлення, які водночас містять маркери грамеми категорії звертання. З огляду на частоту вживання, вони поступаються конструкціям зі спонукальним значеннями. У дослідженій джерельній базі структури з показниками грамеми акцентованого адресата мовлення – нейтралізованого потенційного суб'єкта дії та грамеми ототожнювального полісемантичного вокатива бувають загальнозаперечними й частковозаперечними, натомість для односкладних вокативних побудов з адресатно-предикатно-суб'єктним компонентом характерне тільки часткове заперечення. Уважаємо перспективним продовження дослідження модальних характеристик висловлень зі звертаннями, засвідченими в інших жанрах православної церковної гімнографії.

Список літератури:

1. Акафістник: у 3 т. Київ : Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2011–2012. Т. 1. 2011. 352 с.
2. Акафістник: у 3 т. Київ : Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2011–2012. Т. 2. 2012. 416 с.
3. Акафістник: у 3 т. Київ : Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2011–2012. Т. 3. 2012. 368 с.
4. Баган М. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви : монографія. Київ : Видавничий дім Д. Бураго, 2012. 376 с.
5. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва : Прогресс, 1974. 448 с.
6. Грєпл М. О сущности модальности. *Языкознание в Чехословакии* : сборник статей. Москва : Прогресс, 1978. С. 300–306.
7. Костусяк Н. Категорія синтаксичної модальності та її графемна реалізація. *Лінгвістичні студії* : збірник наукових праць. Донецьк : ДонНУ, 2013. Вип. 26. С. 99–103.
8. Костусяк Н. Функційно-комунікативні ознаки стверджувальної / заперечної модальності. *Studia ucrainica varsoviensia*. Warszawa, 2013. С. 133–141.
9. Межов О. Суб'єктні синтаксеми у структурі простого речення : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2007. 184 с.
10. Паславська А. Заперечення та сфери його дії: семантика, синтактика, прагматика, просодика : автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2006. 35 с.
11. Паславська А. Заперечення в українській та німецькій мовах: Лінгводидактичний аспект. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : збірник наукових праць. Львів, 2010. Вип. 5. С. 193–202.
12. Педченко С. Семантико-синтаксична специфіка модальної поведінки заперечного маркера *ne*. *Філологічні науки* : збірник наукових праць. Полтава, 2011. № 1 (7). С. 92–99.
13. Пешковский А. Русский синтаксис в научном освещении. 8 изд. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 544 с.
14. Слинько І., Гуйванюк Н., Кобилянська М. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
15. Смуцинська І. Модальність французького художнього тексту: типи та засоби вираження : автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2003. 39 с.
16. Современный русский язык: Синтаксис словосочетания и простого предложения / под ред. Н. Пипченко. Минск : БГУ, 2008. 96 с.
17. Сучасна українська літературна мова: синтаксис / за заг. ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1972. 516 с.

**ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ОБРАЩЕНИЙ В ВЫСКАЗЫВАНИЯХ
УТВЕРДИТЕЛЬНОЙ / ОТРИЦАТЕЛЬНОЙ МОДАЛЬНОСТИ
(НА МАТЕРИАЛЕ БОГОСЛУЖЕБНЫХ ТЕКСТОВ (АКАФИСТОВ)
УКРАИНСКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ)**

В статье проанализированы функции обращений в высказываниях утвердительной / отрицательной модальности, отобранных из богослужебных текстов (акафисты) Украинской православной церкви. В частности, внимание сосредоточено на изучении функционирования граммем акцентированного адресата речи – нейтрализованного потенциального субъекта, полисемантического вокатива с функцией отождествления, адресатно-предикатно-субъектного вокатива. Описано утверждение / отрицание как составляющая категории синтаксической модальности. Исследованы средства эксплицитного выражения отрицательной модальности в общеотрицательных и частноотрицательных конструкциях. Засвидетельствовано, что общеотрицательное и частноотрицательное содержание характерно для структур с маркерами граммемы акцентированного адресата речи – нейтрализованного потенциального субъекта действия и граммемы адресата с функцией отождествления, вокативные предложения с адресатно-предикатно-субъектным компонентом имеют только частноотрицательное значение.

Ключевые слова: категория синтаксической модальности, утверждение/отрицание, общеотрицательные и частноотрицательные структуры, граммемы категории обращения.

**FUNCTIONING OF REFERRALS IN STATEMENTS
OF AFFIRMATIVE / NEGATIVE MODALITY
(ON THE BASIS OF THE LITURGICAL TEXTS (AKATHISTS)
OF UKRAINIAN ORTHODOX CHURCH)**

The article analyzes the functions of referrals in the statements of the affirmative/negative modality, derived from the liturgical texts (akathists) of the Ukrainian Orthodox Church. In particular, attention is focused on the study of the functioning of the gram of accented speech addressee – a neutralized potential subject, an identifying polysemantic vocabulary, one-compound sentences with an accentuated addressable-subjective position in the communicative process within the statements of the affirmative/negative modality. Grammar of assertion / negation is described as a component of the category of syntactic modality. The means of explicit expression of negation modality in contradictory and partly denational constructions are investigated. It is verified that the contradictory and partially denial structures are characteristic for sentences with signs of the grammes of the accented speech addressee – the neutralized potential subject of action and the grammes of the identifying polysemantic vocal, in vocative sentences only partially denied constructions are revealed.

Key words: category of syntactic modality, affirmative / negative, contradictory and partly denational constructions, grammes of category of circulation.